

Kulturmiljø
Landskabstype
Tema
Tid
Emne

Bogø Hovedgade
Kyst og Nor
Fiskeri, søfart, færgersteder og broer
1660-1790
Skipper- og lodsbyer

Hovedtræk:

Kulturmiljøets hovedtræk er havnen og hovedgadens sammensatte karakter, der rummer elementer fra byen som henholdsvis skipperby og søfartsby. Det hele kædes sammen af den gennemgående hovedgade.

Bogø by ligger højt på øen, og landsbygaden følger denne højderyg fra kirken højest i nord, til havnen lavt i syd. Fra hovedgaden falder sidevejene ned til hver sin side og underlægger sig hovedgadens bebyggelse. Den ældre bykerne ligger omkranset af træbeplantning og har en sluttet karakter, mens nybyen, efter møllen, har en mere åben karakter med udsigt til Stubbekøbing, som også var den by, som skipper- og søfartsbyen Bogø oprindeligt var knyttet til.

Kun en sti, i lige forlængelse af hovedgaden, går fra Bogø by til havnen - bilerne må køre lidt ned ad omfartsvejen, før de kan dreje af til havnen. Havnen består af små fiskerhytter, samt huse og opkørselsrampe i forbindelse med overfarten til Stubbekøbing.

Havnen, de statelige kaptajnsvillaer og mindre skipperhuse – nogle med skibsnavne på facaderne – og ikke mindst den værdige Navigationsskole udgør de væsentligste spor af Bogø som søfartsø. Kaptajnsvillaerne er typisk grundmurede huse fra omkring sidste århundredskifte med fine pudsdetaljer, store karnapper og frontkviste, pudsudsmykkede gavle og gesimser. Denne rige deltafjering tilskrives forbindelsen til søen: kaptajnsvillaerne skulle have udsyn og pondus.

Herudover rummer hovedgaden de tidstypiske huse og landsbyelementer, som hører bondelandsbyen og oplandsbyen til. Gadenettet i den nordligste del af byen, Gammelby, følger de således de stjerneinddelte jorders opdelingsstruktur nord for byen og vidner om tiden før udflytningen. Sporene fortsætter ud i markerne, der inddeles af levende hegn, hjulspor og veje. Præstegården afslutter hovedgaden i nord, omgivet af en forplads med to flotte træer, kig til farvandet nord for Bogø, samt kirke og kirkegård bag kirkegårdsmuren.

En yngre by fletter sig ind imellem havnen og den ældste bykerne og afspejler byen som oplandsby med forsamlingshus, kro, bank, brugs, avisredaktion og øvrige funktioner, f.eks. el-værk. Området omkring Bogø Kostskoles hovedbygning er domineret af høje træer, der giver en helt særlig stemning mellem de herregårdslignende bygninger. Denne fortætning, efterfulgt af det åbne område med møllen, markerer rumligt overgangen mellem gammel by og ny by.

Sammenhæng med:

Nyord by. Selv om Nyord by og Bogø by har fællestræk i kraft af tilknytningen til søen, så opleves søfarten som langt mere identitetsbærende for Bogø by end for Nyord by. De uudsiftede gårde i Nyord stjæler billedet af søfartsbyen Nyord. På grund af tilvæksten af nye huse på Bogø, opleves øen som mere forskelligartet og til en vis grad mere levende end Nyord. Damme-Askeby, Borre (Bogø By som oplandsby).

Bevaringstilstand:

Det stjerneopbyggede, oprindelige gadenet i den nordlige del af Gammelby er velbevaret og aflæseligt. Der er dog sket en fortætning med yngre, og her og der helt nye, huse i områderne

mellem vejene. Derved er et sekundært vejnet til forsyning af indeliggende huse opstået. Aflæseligheden af den oprindelige vejstruktur er derfor knyttet til, at de gamle vejes status som primærveje fastholdes - det vil sige en sondring mellem de to vejtyper i bredde, belægning, belysning, m.v.

Beliggenhedsmønsteret i forhold til hovedgaden respekteres, idet nye beliggenhedsmønstre og store bygningskroppe (her undtages kostskolens hovedbygning) respektfuldt er lagt i byens yderkant.

Generelt er de få, helt nye huse i den gamle bydel nogenlunde tilpasset den oprindelige byggestil, mens de lidt ældre - fra fx 1960'erne - bryder med den oprindelige stil og huskrop. Det øvrige nybyggeri er enten helt holdt væk fra den gamle by eller lagt i den sydlige Nyby.

En del huse - navnlig ældre bindingsværkshuse langs hovedgaden - er i eksemplarisk stand, mens andre er forsømte. Lukkede butikker står flere steder uudnyttede hen. Privatejede huse med særlig lokalhistorisk identitet er i god stand, heriblandt kostskolen, Bogø Forsamlingshus samt Bogø Møllegård og Mølle. Bogø Mølle og Møllegård er fredet.

Offentligt ejede huse, fx boliger i den tidligere rytterskole samt institutionsbyggeri, er i nogenlunde god teknisk stand - dog er Navigationsskolen noget forsømt til trods for, at den er fredet. Den er omdannet til udlejningslejligheder. Dele af havnens byggeri forekommer forsømt. Nogle huse er i øjeblikket under istandsættelse.

Der er stor forskel på bevaringen af den oprindelige bygningskrop, detaljer, facader, vinduer og gavle, den gamle rytterskole er fx meget ombygget.

Bærende bevaringsværdier:

Karakteren af søfarts-/skipperby bæres af kaptajnsvillaerne, småbåde i forhaven og på pladser foran husene, navigationsskolen samt udsigten til kysten i nord og til havn, sund og Stubbekøbing i syd. Kaptajnsvillaerne er typisk grundmurede huse fra omkring sidste århundredeskifte. Disse har hyppigt fine pudsdetaljer, store karnapper og frontkviste, pudsudsmykkede gavle og gesimser. Denne rige detaljering tilskrives forbindelsen til søen: kaptajnsvillaerne skulle have udsyn og pondus. Herudover mindre huse til styrmændene på færgefarten Bogø-Stubbekøbing.

Den visuelle kontakt fra hovedgaden til vandet i syd og nord har stor værdi såvel for den landskabelige som den historiske tilknytning til søen. Kigget til Stubbekøbing Havn i syd er væsentligt i samme forståelsesramme af kulturmiljøet og understøtter byens søfartshistoriske identitet.

Den let slyngede hovedgade i Gammelbys sydlige del er ligeledes bærende bevaringsværdi og afspejler byen som oplandsby med forsamlingshus, kro, bank, brugs, avisredaktion og oplandsbyens øvrige funktioner, fx el-værk, og villabebyggelse samt Bogø Kostskoles hovedbygning.

Herudover har gadenettet i den nordlige del af byen, Gammelby, bærende bevaringsværdi. Flere af vejene følger de stjerneinddelte jorders opdelingsstruktur og vidner om tiden før udflytningen. Hertil knytter sig byens ældste bebyggelse: kirken og kirkeomgivelserne med præstegård og forplads, sprøjtehus, gadekær, smedje, Bogø Møllegård og Mølle, samt bindingsværkhuse og udflyttede gårde.

Sigtelinjer til kirkeforplads, navigationsskole og sprøjtehus er væsentlige at bevare i Gammelbyen, mens sigtelinjer til møllen er væsentlige i Nybyen, syd for kostskolen. Beplantningen omkring

kostskolen og den åbne mark omkring møllen er værdifulde landskabstræk i smuk kontrast til hinanden og understøtter visuelt oplevelsen af en gammel by og en ny by.

Bogø Hovedgade som forbindelse mellem kirke og (dog via sti) havn har bærende bevaringsværdi, og bebyggelsen langs hovedgaden udgør værdifulde bebyggelsesflader, der sammenknytter de bærende bevaringsværdier.

Afgrænsning:

Kulturmiljøet omfatter Bogø Hovedgade, fra kirken i nord til kysten i syd, inkl. havnen. Herudover bebyggelse, som indgår i det ældste gadenet i Gammelby samt langs hovedgaden. På østsiden afgrænser et højt levende hegn kulturmiljøet mod det tilstødende sommerhuskvarter, mens det ved sidevejene ud af byen omfatter de ældste dele af bebyggelsen. I byens nordlige del omfatter kulturmiljøet de spor efter stjerneudskiftede jorder: de levende hegn samt stier og veje langs de, som ligger nærmest, nord, øst og vest for Gammelby. Derved sikres den visuelle og kulturhistoriske forbindelse til søen også fra Gammelby. Afgrænsningen følger en terrænkurve i det faldende landskab ned mod kysten.

Sårbarhedsvurdering:

Gadenettets hierarki med primære og sekundære vejforbindelser er truet af udjævning af forskellene mellem strukturerne.

Bogø Kirkes præstegård er sårbar over for ændringer af bygningens oprindelige detaljering i forbindelse med et eventuelt frasal (den er ikke beboet). Den enkle udformning og udsigten til havet kan i samme forbindelse være sårbar overfor forpladsens omdannelse til forhavn.

Husene langs Bogø Hovedgade er sårbare overfor hårdhændet istandsættelse af husene uden hensyntagen til husenes oprindelige karakter i forbindelse med ombygning, generationsskifte og ejerskifte. De karakteristiske gavll- og gesimsudsmykninger samt frontkvistene er sårbare overfor tagomlægning, der forfladiger detaljeringen og/eller nedlægger frontkvistene.

I samme forbindelse kan den lidt uhøjtidelige brug af forhaverne (fx til både) være truet af en ”forfinelse” af forhaverne.

Den dramatiske, rumlige kontrast mellem den tætte træbeplantning ved kostskolen og det åbne område ved møllen er sårbar overfor henholdsvis fældning og tilplantning. De væsentlige sigtelinjer fra hovedgaden til vandet og til Stubbekøbing er truet af nybyggeri - særligt i den sydlige del af byen.

Fed = beskrivende for dette km.

Unik – Sjælden – Repræsentativ – **Egnsspecifik** – **Fungerende** – Autentisk - **Historisk kildeværdi**
Oplevelsesværdi – **Identitetsværdi** – **Fortælle værdi** - **Diversitet** – Homogenitet – Sammenhæng med naturgrundlag

Naturgrundlag

Bogø Hovedgade ligger som hovedstrøg for Bogø by, højest på øen med terrænfald mod kysterne mod syd, øst og vest. Bogø Hovedgade er placeret i nord-sydgående retning på en moræneflade. Øst for byen er landskabet en rolig moræneflade, vest herfor et mere uroligt, småhullet dødislandskab.

Landskab

Stjerneudskiftningen i byens nordlige del er bevaret i de levende hegn mellem markerne. Disse linjer i landskabet følges flere steder af hjulspor og veje ud fra byen.

I den nordlige del af Gammelby ligger Bogø Hovedgade karakteristisk højt i terrænet, således at vejene falder ned til hver sin side, og bebyggelsen langs sidevejene underlægger sig hovedgadens. Den oprindelige by, Gammelby, ligger i tæt forbindelse med kirken og midt på Bogø. Ved senere udbygning er byen trukket ud og ned mod havnen, så bebyggelsen i dag udgør et langstrakt forløb langs vejen. Den ældre bykerne ligger omkranset af træbeplantning og har en sluttet karakter, mens byen ved møllen åbnes op. Bogø Hovedgade er placeret på en højderyg i byen og markeres af forhavernes grønne beplantninger og træer mod gaden.

Kulturhistorie

Gammelby

Gammelbys nordligste og ældste del er præget af middelalderlig infrastruktur med kirke, kirkeplads og bindingsværkshuse og gårde i varierende størrelser. Det varierede byggeri rummer kulturspor fra Middelalderen til i dag. Bogøs jorder blev udskiftet ved stjerneudskiftning. Dette ses bl.a. ved Østerskovvej, ligesom gadenettet bærer præg af det gamle bondesamfund med navne som Vestergade og Smedestræde.

Kirken er en typisk langhuslandsbykirke fra middelalderen. Overfor kirken ligger præstegården, i nyklassicistisk stil, beliggende parallelt med kystlinien, med front ind mod byen, nord for den åbne forplads, hvor der omkring 1960 stadig lå en stråtækt kampestenslænge, som hørte til præstegården. Kaptajnsvillaerne i Gammelby udgør de væsentligste spor af Bogø som søfartsø. Dette træk genfindes på Bogø Hovedgade, hvor flere villaer har et traditionsrigt og statelige udtryk, der signalerer skippere på langfart.

Skippere boede dog også i mindre huse som nr. 112.

Bogø Hovedgade - kronologisk

Rytterskolen på Bogø Hovedgade, nr. 163, som nu er genopbygget og ombygget til almenyttige boliger, repræsenterer 1700-tallet sammen med Bogø Møllegård. Bogø Mølle ses på lang afstand beliggende på en bakke, som skråner ned mod havnen. Bogø Mølle er i sin nuværende form fra 1852. Ud til Bogø Hovedgade ligger desuden gadekæret, Hattedammen, og sprøjtehuset.

Bogø Navigationsskole, nr. 140, og Bogø Kostskole, nr. 57, repræsenterer 1800-tallet. Bogø Navigationsskole har udgjort en central funktion med vekslende indhold gennem tiden: som skole, kommunekontor, bibliotek og posthus - den udlejes nu som boliger.

Bogø Kostskole fungerer stadig som sådan. Senere perioders tilbygninger, nærmest hovedbygningen, har respekteret den originale, oprindelige arkitektur. Også "Villa Dana", der tilhører kostskolen og har en pavillonlignende veranda i træ, er bevaret.

Bogø Kostskole har medvirket til at holde liv i Bogø Hovedgade og Bogø som ø. Dette skyldes, at Bogø Kostskole i høj grad har bestræbt, at ansatte har bopælspligt på øen, ligesom kostskolen har opkøbt huse på Bogø Hovedgade. Det har medvirket til et mere varieret udbud af boliger og en høj grad af vedligeholdelse. På samme måde har både kostskolen og den fornyende infrastruktur med Farøbroen og motorvejen medvirket til en blandet aldersfordeling på Bogø og ligeledes en mere varieret erhvervsprofil – men med en lille overvægt af lærere.

Bogø Hovedgade har flere bygninger fra 1800-tallet med samlingsfunktioner som forsamlingshuset i nr. 114 fra 1885 og Hjemmeværnsgården nr. 102, opført 1895. Herudover Bogø Kro, som repræsenterer tiden omkring århundredskiftet og har videreført gæstgivergårdens funktioner.

Mod syd starter Nyby som udflytterby af Gammelby, og bebyggelsen fortættes gradvist ned mod havnen gennem det 20. århundrede.

Bogø Havn fungerede i flere århundreder som knudepunkt for trafik til og fra Stubbekøbing, eksempelvis indgik Bogø og Stubbekøbing i samme herred.

Havnen har i nyere tid været under afvikling - efter ophøret af færgetransporten mellem Bogø og Stubbekøbing - men benyttes nu til transport for turister i højsæsonen. Dette har cementeret øen som turistdestination, hvilket også har haft en afsmittende effekt på lystbådehavnen.

Traditionen på Bogø med forbindelse til omverdenen - først som søfartsø, siden som skoleø - fortsættes således og understøttes i dag yderligere af Farøbroerne, der har muliggjort, at borgerne har fået nem adgang til arbejde uden for øen.

Arkitektur

Helt mod nord i Bogø by ligger kirken med middelalderligt langhus med tre kirkeskibe og med præstegården fra 1923 som nabo. Den står i smuk nyklassicistisk stil med frontkvist over den fint indrammede dør

I denne nordlige del af Bogø by, Gammelby, opleves gaden rum for rum. Gadens slyngning og terrænet lukker for det lange blik og samler oplevelsen. Gaden danner en del udposninger, ligesom flere veje mødes i åbne vinkler, hvorved gaderummet åbnes.

Bebyggelseslaget er fyldigt i den gamle bydel: husene ligger tæt langs og mellem benene i det store X, som vejene danner med hovedgaden. Det muliggør sig ind gennem bebyggelseslagene, fx til Navigationsskolen, der står i murværk med rig dekoration af hvidpudsede bånd og felter og har et fint spir på toppen, der fanger blikket. Fra sidevejene ser man også her og der pludseligt nogle af hovedgadens huse bagfra. Det giver et livligt og varieret bybillede.

Efter sprøjtehuset, som ligger på en lille grønning i en sådan vejgaffel - og er et ganske markant indslag i gadebilledet på grund af sin iøjnefaldende blå gavnl med kort over øen - tynder bebyggelsen en anelse ud og holder sig tæt til hovedgaden, idet terrænet falder kraftigt ned til det åbne område omkring byens centrale gadekær. Et højt, levende hegn afrunder billedet i øst og følger byskellet, i forlængelse af husrækken bagom gadekæret. Det levende hegn afgrænser den gamle by i forhold til den yngre bydel med sommerhuse. Lige nordfor ligger et observationstårn fra krigen, tilbagetrukket, men højt og markant, hvor en mølle til elektricitet tidligere lå.

Gadekæret afslutter Gammelby og strækningen efter følges da også af nogle huse fra 1960 med lav taghældning. Overfor fortsætter de murede villaer fra århundredeskiftet.

Herefter sker en kraftig fortætning ved kostskolen: høje, store bygninger i kraftig arkitektur og høje træer, tætte levende hegn. Beplantningen er karakterfuld og understøtter stedets atmosfære. Efter kostskolen findes et åbent stykke ved møllen - husrækken fortsætter stadig overfor - med overblik udover den første del af den lidt laverebeliggende, yngre bydel, Nyby. Længere henne falder terrænet en gang mere, og Grønsund med kornsiloen i Stubbekøbing viser sig i horisonten.

Villaerne er trukket godt tilbage fra vejen og levner areal til en ophalet båd eller anden håndtering af fiskegrej. Husene veksler i tid og stil: muremestervillaer med gavlkviste og karnapper fra århundredeskiftet, enkelte ældre bindingsværkshuse og villaer fra 1960- 70-erne og frem, indtil omfartsvejen, der afskærer havnen fra byen. På denne strækning ligger flere nyere parcelhuse og er ikke ganske i stilmæssig pagt med betegnelsen "hovedgade".

Havnen består af små fiskerhytter samt småhuse relateret til overfarten til Stubbekøbing og opkørselsrampen med gitterdrager over. Der er ophalede lystbåde og en mindre lystbådehavn. Sti fra Bogø by til havnen i lige forlængelse af hovedgaden, mens bilerne må køre lidt ned af omfartsvejen, før de kan dreje af til havnen.